

Oriental Journal of Philology**ORIENTAL JOURNAL OF PHILOLOGY**

journal homepage:

<http://www.supportscience.uz/index.php/ojp/about>**THE OBJECT OF STUDY OF MORPHOLOGY, PHONOLOGY, AND MORPHONOLOGY****Uljon Burkhonovna Melikova***Teacher, Department of Korean Philology, Faculty of Oriental Languages**Samarkand State Institute of Foreign Languages*uljonmelikova@gmail.com*Samarkand, Uzbekistan***ABOUT ARTICLE**

Key words: morphology, phonology, morphonology, morpheme, phoneme, language system, grammatical level, morphonemic alternation.

Received: 10.11.25**Accepted:** 11.11.25**Published:** 12.11.25

Abstract: In this article, the object of study of three main branches of linguistics — morphology, phonology, and morphonology, their interrelation, and the role of each branch in language are analyzed from a scientific perspective. The article highlights the relationship between form and sound in the structural system of language, the essence of morphonological processes, and their significance in the grammatical system.

MORFOLOGIYA, FONOLOGIYA VA MORFONLOGIYANING O'RGANISH OBYEKTI**Uljon Burxonovna Melikova***SamDChTI Sharq tillari fakulteti Koreys filologiyasi kafedrası o'qituvchisi*uljonmelikova@gmail.com*Samarqand, O'zbekiston***MAQOLA HAQIDA**

Kalit so'zlar: morfologiya, fonologiya, morfonologiya, morfema, fonema, til tizimi, grammatik sath, morfonemik almashuv.

Annotatsiya: Ushbu maqolada tilshunoslikning uch asosiy bo'limi — morfologiya, fonologiya va morfonologiyaning o'rganish obyekti, ularning o'zaro bog'liqligi hamda har bir bo'limning tildagi o'rni ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Maqolada tilning sath tizimida shakl va tovushning o'zaro aloqasi, morfonologik jarayonlarning mohiyati hamda ularning grammatik tizimdagi ahamiyati yoritiladi.

ОБЪЕКТ ИССЛЕДОВАНИЯ МОРФОЛОГИИ, ФОНОЛОГИИ И МОРФОНОЛОГИИ

Меликова Ульжон Бурхоновна

Преподаватель кафедры корейской филологии факультета восточных языков Самаркандского государственного института иностранных языков

uljonmelikova@gmail.com

Самарканд, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: морфология, фонология, морфонология, морфема, фонема, языковая система, грамматический уровень, морфемное чередование.	Аннотация: В этой статье анализируются объект исследования трех основных разделов лингвистики — морфологии, фонологии и морфонологии, их взаимосвязь, а также роль каждого раздела в языке с научной точки зрения. В статье освещается взаимосвязь формы и звука в структурной системе языка, сущность морфонологических процессов и их значение в грамматической системе.
--	--

Kirish. Tilshunoslik fanining har bir bo‘limi til tizimining muayyan sathini o‘rganadi. Tilning tuzilishiga ko‘ra, u tovush (fonetik-fonologik), shakl (morfologik), so‘z va gap (sintaktik) darajalaridan tashkil topadi. Ushbu sathlar bir-biriga uzviy bog‘langan holda tilning yaxlit tizimini vujudga keltiradi.

Tilshunoslikda morfologiya, fonologiya va morfonologiya o‘zaro aloqador bo‘lsa-da, ularning o‘rganish obyektlari turlicha. Morfologiya so‘z shakli va grammatik tuzilishni, fonologiya esa tovush tizimini o‘rganadi. Morfonologiya esa bu ikki sath orasidagi o‘zaro munosabatni tahlil etuvchi oraliq fan sifatida shakllangan. Mazkur maqolada aynan shu uch yo‘nalishning o‘rganish obyektlari ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi.

Morfologiya (yun. *morphē* — “shakl”, *logos* — “ta’limot”) tilshunoslikning so‘zning grammatik tuzilishi, shakl o‘zgarishi va so‘z yasaliş tizimini o‘rganuvchi bo‘limidir. Uning asosiy o‘rganish obyekti morfema — ma’noli eng kichik til birligi hisoblanadi.

Morfologiyaning vazifasi:

1. so‘z tarkibini tahlil qilish (asos, affiks, qo‘shimcha);
2. so‘z yasaliş usullarini aniqlash;
3. so‘z turkumlarini grammatik belgilariga ko‘ra tasniflash.

Masalan, o'qituvchi, yozuvchi, ishchilar kabi so'zlarda morfemik tahlil orqali asos (o'qi, yoz, ish) va qo'shimchalar (-tuvchi, -chi, -lar) ajratiladi. Morfologiya shu tarzda tilning grammatik tuzilishini tizimlashtiradi.

Fonologiya (yun. *phōnē* — “tovush”) tildagi tovushlarning funksional jihatini o'rganuvchi fan hisoblanadi. U fonetikadan farqli o'laroq, tovushlarning fizik xususiyatlarini emas, balki mazmun farqlovchi rolini o'rganadi. Fonologiyaning asosiy birligi — fonema bo'lib, u so'z ma'nosini farqlovchi eng kichik birlikdir.

Masalan, *tol* — *kol*, *bor* — *zor* juftliklaridagi [t] ↔ [k], [b] ↔ [z] tovushlari so'z ma'nosini farqlab turadi, demak, ular fonemalar sanaladi.

Fonologiya quyidagilarni o'rganadi:

- 1.fonemalar tizimi va ularning oppozitsiyalari;
- 2.fonemalarning birikish qonuniyatlari (fonotaktika);
- 3.fonemalarning morfemik chegaralarda namoyon bo'lish xususiyatlari.

Morfologiya (gapologiya natijasida “morfologiya” atamasidan kelib chiqqan) tilshunoslikning eng yosh sohasi bo'lib, XX asrning 30 yillarida vujudga keldi. Lekin morfologiyaning o'rganish ob'ekti bo'lgan fonemalar alternasiyasi haqida o'tgan asr oxiri va XX asr boshlarida Sh.A.Boduen de Kurtene yozgan edi.

Morfologiyaning vujudga kelishida Praga lingvistik maktabi vakillarining, xususan, N.A.Trubetskoy va R.O.Yakobsoning xizmati kattadir.

Hozirgacha “fonomorfologiya”, “morfologiya”, “morfonologiya”, “morfofonemika” (keyingi ikki atama ko'pincha AQSHda qo'llanadi) atamalari ko'pincha sinonim sifatida qo'llanib kelinmoqda. Lekin ba'zi tilshunolar bu atamalarni turli ma'nolarda qo'llaydilar. N.A.Baskakov fonemalar birikuvchi va ularga to'g'ri keluvchi tovushlarning namoyon bo'lish qonuniyatlari bilan belgilanuvchi morfemadagi fonemalar soni va ularning aloqasini o'rganishni morfologiyaning predmeti deb hisoblaydi. N.A.Baskakov boshqa o'rinda “fonomorfologiya” atamasidan foydalanadi va uni morfemalarning va bir morfema sostavidagi morflarning tuzilishidagi fonologik farqlanishlarni va bu farqlarning funksional maqsadda qo'llanishini tahlil qiluvchi fonologiya va morfologiya oralig'idagi soha deb ta'riflaydi. Shu bilan birga, N.A.Baskakov turkiy tillarning fonomorfologiyasiga doir tadqiqotlar yo'qligini ko'rsatib o'tadi. Ko'rinadiki, N.A.Baskakov “morfonologiya” va “fonomorfologiya” ni farqlaydi va ularga turlicha ta'rif beradi. N.A.Baskakov fikricha, singarmonizm so'z boshidagi “morfofonema”, ya'ni birinchi “bo'g'in fonema”ning butun so'zga ta'siri va so'zning tuzilishini ta'minlash bilan izohlanadi. Keyingi davrlarda N.A.Baskakov ko'rsatgan “morfonologiya” boshqa atama bilan alohida

“morfonotaktika” deb atalib, bu morfologik birliklarning birika olishi yoki birika olmasligiga doir fonologik qonuniyatlarni o’rganadi. V.B.Kasevich “morfonologiya” va “fonomorfologiya” terminlari va ularning o’rganish mavzularini farqlaydi. Agar o’zakdagi fonologik modifikasiyalar, ya’ni ichki fleksiya grammatik ma’noni ifodalovchi vosita bo’lib xizmat qilsa, bu o’rinda “fonomorfologiya” atamasini qo’llash taklif etiladi va u faqat ko’pgina flektiv tillarga xos bo’lgan soha deb hisoblanadi. O.S.Axmanova morfonologiyani morfemalar fonologiyasi, ya’ni morfologik elementlarni tashkil etuvchi turli fonemalarning qo’llanish prinsipi haqidagi fan deb ataydi. O.S.Axmanova boshqa asarida fonomorfologiya so’z va morfemalarning fonologik tuzilishi va ularning fonema strukturasini o’z predmeti qilib olgan fonologik qarama qarshiliklarning morfologik farqlarini ifodalash xususiyatlarini, fonologiya va morfologiyaning aloqasini o’rganuvchi tilshunoslik bo’limi deb hisoblaydi. Yuqoridagi morfonologiyaga berilgan ta’riflar aslida N.S.Trubetskoyning nazariy fikrlariga asoslangan. N.S.Trubetskoy fikricha, morfonologiya nazariyasi quyidagi uch bo’limdan iborat:

1. Morfemalarning fonologik strukturasini haqidagi nazariya

2. Alohida morfemalarning birikuvida ro’y beruvchi kombinator tovush o’zgarishlari nazariyasi

3. Morfologik funktsiya bajaruvchi tovushlar almashinuvi nazariyasi

Morfonologiya tilshunoslikda fonologiya va morfologiya oralig’ida joylashgan bo’lib, morfemalarning fonetik shakllari bilan ularning morfologik funktsiyasi o’rtasidagi munosabatni o’rganadi.

Morfonologiyaning asosiy o’rganish obyekti — morfonemik almashuvlar va morfemalarning variantlaridir. Ular morfemalar turli fonetik muhitlarda qanday o’zgarishini aniqlaydi.

Masalan:

kitob – kitobi – kitoblar (b ~ b);

qiz – qizi – qizlar (s ~ z);

yurak – yuragi – yuraklar (k ~ g) kabi o’zgarishlar morfonologik jarayonlar natijasidir.

Morfonologiya ana shunday tovush o’zgarishlarining grammatik sabablarini, ularning morfologik tizimdagi o’rnini aniqlash bilan shug’ullanadi.

Xulosa. Morfologiya, fonologiya va morfonologiya tilning ichki tizimini o’rganishda birini to’ldiruvchi, lekin o’ziga xos obyekt va predmetga ega bo’lgan yo’nalishlardir. Fonologiya tovush tizimining tuzilishini, morfologiya esa so’z shaklining grammatik tizimini tahlil qiladi. Morfonologiya esa bu ikki sath orasidagi o’zaro bog’liqlikni — morfemalarning fonetik muhitda

o'zgarish qonuniyatlarini ochib beradi. Shu tariqa, mazkur uch yo'nalish til tizimining shakl va mazmun uyg'unligini ilmiy asosda tushuntiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sayfullayeva R., G'oziyeva N., Jo'rayev A. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2021.
2. Базарова, Ш. (2024). Судьба женщины в рассказах Айдын Собировой. Зарубежная лингвистика и лингводидактика, 2(2/S), 24-28.
3. Usmonqulovna, B. D., & Qizi, Q. L. Z. (2024). KOREYS TILIDA OT, SIFAT VA BOSHQA SO 'Z TURKUMLARIDA POLISIMIYA HODISASINING IFODALANISHI. Innovation: The journal of Social Sciences and Researches, 2(2), 49-54.
4. Shuxratovna, B. S. (2024). O 'ZBEK VA KOREYS MAQOLLARIDA GENDERLIK MASALASI. Innovation: The journal of Social Sciences and Researches, 2(2), 83-86.
5. Turakulova S.F. (2025). Theoretical Basis for Expanding Vocabulary in Teaching the Korean Language. American Journal of Philological Sciences, 5(04), 137–140. <https://doi.org/10.37547/ajps/Volume05Issue04-34>
6. Баенханова, И. (2019). Паремияларнинг турли тизимдаги тилларда умумий хусусиятлари. Иностранная филология: язык, литература, образование, (2 (71)), 64-66.
7. Баёнханова, И. Ф. (2021). Koreys tilida somatik frazeologizmlarning ifoda ma'nosiga ko'ra turlari. международный журнал искусство слова, 4(2).